

de baaierd

TIJDSCHRIFT VOOR ZEEUWSE LITERATUUR

2022 - jaargang 1/#1

baaierdgezellen

Hanneke Middelburg
Marielja de Geus

Zeeuwse meester

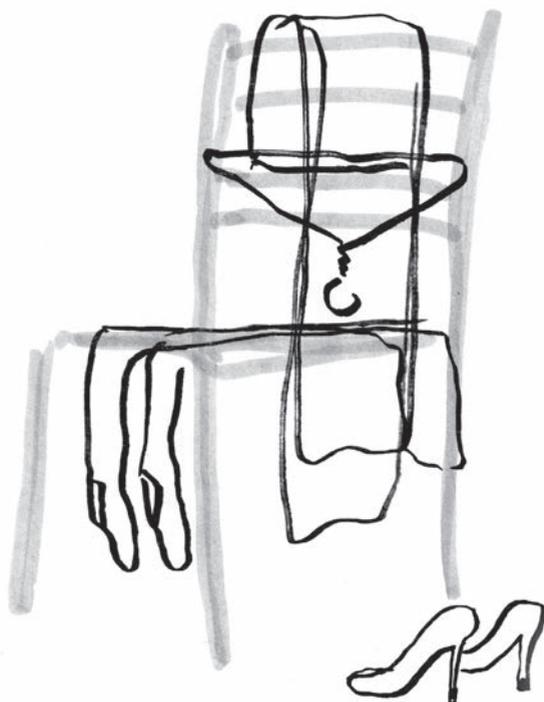
Wim Hofman

Maria Timiaan
Dani Ploeger
Anna A. Ros

beeldtaal

Mohamad Abo Zarraa

Lonneke de Klerk
Shaneva Stroo
Tijs van Bragt
Erik van Muiswinkel

de baaierd

In dit nummer:

Redactioneel	5
Hanneke Middelburg - Kraamkamer	9
Baaierdgezellen	
Hanneke Middelburg - Evacuatie, Date, Strooigoed en gebeden, Graven	10
Marielja de Geus - De foto van pixie Pam	14
Maria Timiaan - Bekenenis van een niet-schrijvende schrijver	22
Lonneke de Klerk - Nieuwe woorden	27
Wim Hofman - Voortijdig einde	28
Erik van Muiswinkel, Provincia Zeeland - ollekebollekes	29
Dani Ploeger - 'Ik worstel en expandeer': De Deltawerken als koloniale technologie	30
Wim Hofman - ABC	32
Shaneva Stroo - Ik blijf geloven	38
Tijs van Bragt - bewaar, bewaar me	39
Mohamad Abo Zarraa - De citadel van Aleppo: Hoop op een mooi leven	40
Wim Hofman - Al dagen onderweg geen idee waar	41
Anna A. Ros - Over boeken en ethiek	42
Hanneke Middelburg - Nederland is een moordland	49
Colofon	50

e
b
d

Een leeg papier: nu eens is het een frisse, knisperende uitnodiging, dan weer de grootst mogelijke nachtmerrie. Maar geen schrijver zet zich werkelijk achter een wit vel. Dat is maar een verhaaltje, en het is nodig aan vervanging toe, of in ieder geval aan herziening.

Het witte vel bestaat niet. Toen de allereerste Schrijver dat eerste, lichte Woord uitsprak had die zeker geen leeg blad voor zich:

1. **baaierd**, m. de ongevormde mengelklomp waaruit naar het boek Genesis de aarde is gevormd; chaos:
 - (fig.) warboel, verwarring.
2. **baaierd**, m. (-en), (veroud.) passantenhuis, waar behoeftige vreemdelingen tijdelijk onder dak konden komen:
 - (gew.) herberg;
 - (gew.) gelagkamer.

Aldus de Van Dale in 1898. We gebruiken het woord tegenwoordig voor onstuimige of veelkleurige enormiteiten – een *baaierd* van vuur, een *baaierd* aan bloemen. Maar een baaierd is dus ook de eerste Oermodder, slib dat door de eeuwen heen vorm na vorm aanneemt, en een veilige, gezellige, chaotische plek van ontvangst.

b
e
a
i
d
b

‘De Baaierd’?

En nu is er, met aanhalingstekens, ‘De Baaierd’. Naam van een vers opgericht reizend gasthuis voor de Zeeuwse letteren en ook van het tijdschrift waarvan je het eerste nummer in handen houdt. Vanuit, door, in en op De Baaierd strooien Zeeuwse schrijvers met woorden.

Podium en tijdschrift staan voor vrolijke veelzijdigheid. De literatuur kent vele vormen; aan al die genres bieden we plaats. En, als schrijvers delen we een baaierd van taal met collega’s, mentoren en pupillen. Met dit tijdschrift willen we een gasthuis openen waar schrijvers, beginnend en gevorderd, elkaar ontmoeten.

In elk nummer besteden we ook aandacht aan een andere eigenschap van de Oermodder, namelijk de ongevormdheid. De twijfel en de aporie die die met zich mee kan brengen: het zijn baaiers van de literatuur. De 20e-eeuwse Spaanse filosoof María Zambrano lichtte het genre van de ‘bekenenis’ uit. Een bekenenis is een beweging naar betekenis, vanuit de chaos van ontstaan naar de orde van bestaan.

Jaargang 1, #1

Dus laten we wat modder overgooien. Woelig en niets minder ambiërend dan het benaderen van de oneindigheid, bevat dit eerste nummer teksten uit vele genres en pennen. Van beloftevolle beginners tot ouwe rotten, allemaal Zeeuws.

Zo stellen, om te beginnen, de Baaierdgezellen **Hanneke Middelburg** en **Marielja de Geus** zich voor in dit nummer. Eerder dit jaar organiseerden we de eerste Gildesessies van De Baaierd. Onze jury selecteerde uit 37 inzendingen van beginnende schrijvers twee Baaierdgezellen, die gildemeesters toegewezen kregen ter begeleiding. Inmiddels sprak Middelburg over poëzie met Ester Naomi Perquin, voormalig Dichter des Vaderlands. De Geus leerde bij over young adult-fictie van Martine Letterie, schrijfster van tientallen historische jeugdromans. Op debaaierd.nl delen we de lessen die dat opleverde. Op 10 juni brachten beide Baaierdgezellen hun werk op het podium van de eerste editie van Oersoep, een avondvullende theatrale staalkaart van de Zeeuwse letteren in brede zin, én het lanceringsmoment van dit eerste nummer van tijdschrift De Baaierd.

De opener van deze editie is het gedicht “Kraamkamer” van **Hanneke Middelburg**. Middelburg (niettegenstaande haar naam afkomstig uit Goes) schreef het speciaal voor de eerste editie van het open podium van De Baaierd, op 15 april jl. Daarnaast zijn er vier gedichten van haar hand opgenomen, geïllustreerd door kunstenaar **Liesbeth Labeur**.

Het stuk “Nederland is een moordland” vormt de afsluiter van dit tijdschrift, een column waarvoor Middelburg kort na haar aanstelling als Baaierdgezel de derde prijs won in de Gerard Vermeersch-schrijfwedstrijd voor columnistiek.

Baaierdgezel **Marielja de Geus** zond voor het Gilde het eerste hoofdstuk in van een historische roman over het huwelijk van de jonge Schotse prinses Mary Stuart met de Veerenaar Wolfert van Borselen. Tijdens Oersoep heeft de schrijfster alvast een paar mogelijke verhaallijnen voorgelegd aan het publiek. Maar de roman is nog niet af, en we willen lezers niet té lang in spanning houden. Speciaal voor dit nummer schreef De Geus daarom het fantasy-verhaal voor kinderen “De foto van pixie Pam”, vergezeld van een illustratie van de wereldberoemde tekenares uit Terneuzen, **Iris Compiet**.

Aan twijfel en aporie geen gebrek, in deze eerste editie van De Baaierd. **Maria Timiaan** schreef de allereerste Baaierd-bekentenis. Een biecht over de onzekerheden van een schrijver die niet schrijft.

Denk ook aan “Nieuwe woorden”, de eerste publicatie van **Lonneke de Klerk**. Tussen wormen en stammen zoekt zij een taal.

Dani Ploeger speelt ons een vraagstuk toe over het Zeeuwse slib. Komen wij Zeeuwen altijd weer worstelend boven? Of moeten we dat anders zien?

‘Ouwe rot’ **Wim Hofman** won vorig jaar de Zeeuwse Boekenprijs voor zijn vertellingen *We vertrekken voordat het licht is*. In dit eerste nummer van De Baaierd strooit hij met alle letters van het alfabet. Ook de tekeningen bij zijn 26 ultrakorte letterverhaaltjes (“ABC”) zijn van Hofmans hand. En een woordenstroom benadert wat woorden niet zeggen kunnen, maar wat we wellicht voelen als we denken aan eindeloze stromen vluchtelingen, zoals vandaag uit Oekraïne.

Mohamad Abo Zarraa was zelf vluchteling. De (spotprent-)tekenaar uit Grijskerke woonde bijna twee maanden met zijn gezin op de straten van Aleppo, voordat zij hun vluchtwegen naar Europa vonden. Van zijn hand publiceren we in de rubriek ‘beeldtaal’ “De citadel van Aleppo: Hoop op een mooi leven”.

Lichte woorden? Die hebben we ook. In dit nummer vind je behalve een ludiek mini-abcdarium van Hofman, een bijdrage van *light verse*-meester **Erik van Muiswinkel**. In zijn ollebolleke prijst deze cabaretier met Zeeuwse wortels onze provincie. Provincia repliceert in hoogsteigen persoon.

Naast elkaar, verspreid over twee pagina's, staan twee schrijvers stil bij uiteenlopende vragen rond (zelf-)behoud: rapper **Shaneva Stroo** en dichter **Tijs van Bragt**.

Vervolgens een essay door **Anna A. Ros**. Recentelijk besloot de Nederlandse Bibliotheek Dienst haar recensenten te vervangen door lezende robots. Ook publiceerden grote uitgevers een onwetenschappelijk en zelfs lasterlijk boek over het verraad van Anne Frank. Naar aanleiding van deze gebeurtenissen stelt Ros de vraag hoe het staat met de ethiek in het boekenvak. Het essay werd geïllustreerd door **Mohamad Abo Zarraa**.

Tot slot: we namen bij verschillende bijdragen in dit tijdschrift een QR-code op. Die verwijzen naar geluids- of video-opnames op debaaierd.nl – het slib dijt uit in vele richtingen.

Geheel de uwe, in chaos en vrolijke veelzijdigheid,

Joyce Pijnenburg, Anna de Bruyckere en Marloes Matthijssen

b

6

k

€

|

b

Kraamkamer

Hanneke Middelburg

Ik ben de worstelende schrijver
die met beide schouders de grond raakt
in de verkeerde gewichtsklasse
wedijvert om de zin van het vallen te ontleden

ik ben de jonglerende poëet
wiens woorden nooit op hun plek vallen
de ballen op de grond en naast het podium
prijkt de poedelprijs met erelint

ik ben de verloskundige van menig gedicht
in barensood van een gekreukeld kind
dat schreeuwend ter wereld komt
in de schoot van de kraamkamer.

Hanneke Middelburg

schrijft voor volwassenen en kinderen. In maart '22 werd zij als beginnend dichter door de jury van De Baaierd gekozen voor het Baaierd-gilde. Dit tijdschrift bevat zowel een column als nieuwe en voor het gilde ingezonden gedichten van haar hand.

Evacuatie

Hanneke Middelburg

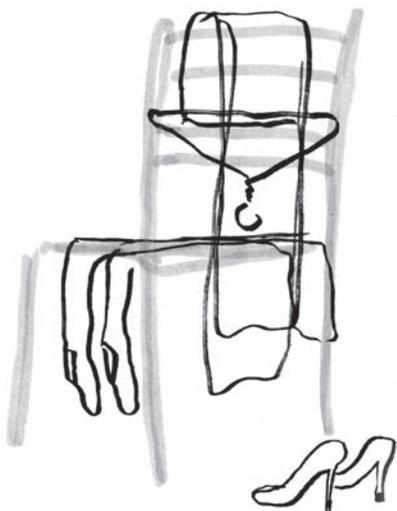
Moeder, verlaat het nest
die dromen komen later wel
gordijnen houden niet alles tegen

toe nou, moeder
het kussen is genoeg geschud
de tafel net gedekt

kom, moeder, nu het nog kan
met je hakken tenen eerst
je kleding heb ik klaargelegd

alsjeblieft, moeder
ik ben hier, je hele leven lang
vul ik de dagen zo diep je wil

moeder, verlaat het nest
schuif de gordijnen open
vliegen komt later wel.

Date

Hanneke Middelburg

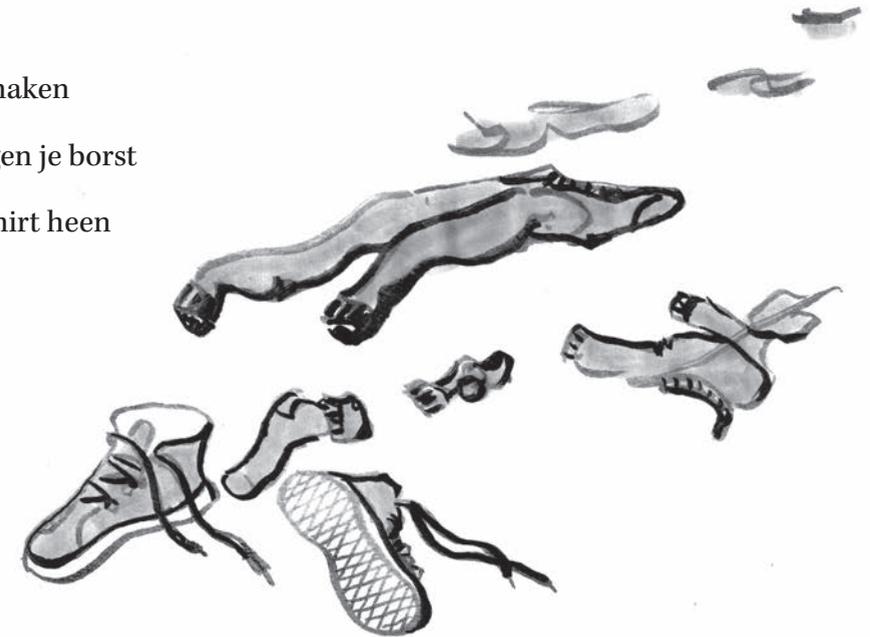
Kom maar binnen
doe je schoenen uit, je sokken
blote voeten op tegels
ik tel je tenen voor de zekerheid

schud je veren af
ik zal ze luchtdicht bewaren
de datum op het doosje
als bewijs, als bewijs

geef me je vingers
om mezelf aan te haken
hark me bijeen tegen je borst
luister ik door je shirt heen

doe je kleding uit
goed zo, niet te snel
ja, ook je onderbroek
zonder gêne ben je nooit naakt

kom bij me zitten
staar niet naar mijn borsten
ontboezemingen volgen later
de boerenkool staat klaar.

Strooigoed en gebeden

Hanneke Middelburg

Ik geloof niet elke dag in God en Sinterklaas
op mijn atheïstische dagen schrijf ik gedichten
over het kind dat lijdt aan zijn geboorte
is geen navelstreng meer vast te knopen

de baarmoeder is afgesloten terrein
in een plastic bak mag het kind slapen
aan de borst mag het kind zuigen
huilen wordt sussend afgeleerd

ik ben het kind dat zichzelf troost
met strooigoed en gebeden
borduur moeder voort op onze band
geloof hecht zich in kruissteken.

Graven

Hanneke Middelburg

Ik heb zoveel gegraven
hele landschappen heb ik omgewoeld
tot aan het schouderblad in de grond

en ik zocht, o' ik zocht
mijn oor op de vruchtbare aarde
mijn lijf een horizon

zonder einde is er geen begin
een flatline tussen echo en woord
ligt een stil leven begraven

en ik zocht, o' ik zocht
in het hele landschap
naar het kind dat nooit kwam.

De foto van pixie Pam

Marielja de Geus

Het is een zonnige middag in oktober als de klas van Gwen verzamelt op de parkeerplaats bij het bos. Meneer Meijer heeft een doos vol fotocamera's uit zijn auto gehaald. De leerlingen hebben weinig aandacht voor hem. Ze duwen en trekken aan elkaar in een vrolijke stoeierij.

“Ga in duo's aan het werk,” roept hij boven het rumoer uit. “Zoek iets bijzonders om te fotograferen.”

De meisjes vormen snel koppeltjes en grissen een fotocamera uit de doos. Gwen kijkt waar Tamar gebleven is.

“Voorzichtig met die camera's, ze zijn duur en kwetsbaar. De school kan ze niet vervangen als ze kapotgaan.”

Niemand luistert. De leerlingen zijn te druk met hun eigen gesprekken. Gwen staat er verloren bij. Tamar heeft een jongen gevonden waarmee ze foto's gaat maken en zo blijft er niemand over die een duo wil vormen met Gwen. Deze keer is het niet erg. Zo kan ze zelf beslissen wat ze wil fotograferen.

“Ga jij de mooiste natuurfoto van vandaag maken?” vraagt de meester.

Gwen knikt en pakt de laatste fotocamera uit de doos. De meeste leerlingen zijn al weggerend, het pad op richting het bos. De jongens springen op elkaars nek en duwen elkaar omver. Ze lachen en roepen. Een paar meisjes slaan de armen in elkaar en beginnen te zingen: “De paden op, de lanen in!” Ze lachen, want meer van het liedje kennen ze niet. Gwen weet zeker dat alle dieren in het bos weg zullen kruipen, nu ze zoveel kabaal horen. Ze ziet al een vogel boven de bomen uitvliegen, op de vlucht voor de kudde herrie makende scholieren.

Het schelpenpad knispert luid onder Gwens voeten. Ze gaat in het gras naast het pad lopen, goed opletend of er geen hondenpoep ligt. Dan valt haar oog op een groepje paddenstoelen. Ze zet een paar stappen dichterbij en gaat op haar hurken zitten. Voorzichtig veegt ze wat bladeren opzij en pakt de camera. Ze neemt een foto en kijkt op het scherm of die gelukt is. Helaas, de hoedjes vallen nauwelijks op tussen de herfstbladeren. De glans en de sponzigheid van de paddenstoelen zijn op de foto niet te zien.

Haar vader zou vast weten hoe ze het moest doen. Hij heeft het al zo vaak voorgedaan, en toch lukt het haar niet. Ieder weekend, als ze bij haar vader is, gaat ze met hem wandelen. Hij weet veel van de natuur en neemt altijd zijn camera mee. Hij vertelt haar dan van alles, maar zij kan het niet allemaal onthouden. Ze luistert liever naar zijn

stem, de stem die ze doordeweeks vaak mist.

Gwen sjokt verder. De groep is al een eind doorgelopen. Het is nu een stuk rustiger om haar heen en ze kijkt goed rond wat ze zou kunnen fotograferen. De spin in zijn kunstig geweven web? Een glimmende kastanje in zijn bolster? Of misschien het lieveheersbeestje dat over het kleefkruid loopt, op zoek naar een plekje om te overwinteren? De herfstbonte bladeren vormen een kleurenspeel dat sprankelt in het zonlicht dat tussen de takken doorschijnt. De geur van de vochtige humuslaag prikkelt haar neus. Achter zich hoort Gwen een zachte plof. Het zal een kastanje zijn geweest, denk ze. Even later hoort ze zo'n zelfde plof, en nog een. Ze kijkt achterom; niemand te zien.

“Psst,” hoort ze ineens.

Vast een van de jongens die haar zit te plagen.

“Psst, volg mij.” De stem klinkt meisjesachtig en uitdagend. Niemand uit haar klas heeft zo'n stem. In de struiken ziet ze iets ritselen. Het heeft een opvallende, donkerpaarse gloed. Nieuwsgierig doet Gwen een stap dichterbij.

“Kom dan,” klinkt het van achter de struiken. Een wezentje springt omhoog en rent weg. Rode haren wapperen in de lucht.

“Hé, wacht,” roept Gwen, en gelijk zet ze de achtervolging in.

“Volg me dan!” Het wezentje manoeuvreert zich behendig tussen de bebossing door. Als Gwen over een braamstruik probeert te stappen en vast komt te zitten met haar jas, schaterlacht het. Gwens hart begint sneller te kloppen. Niemand mag haar zomaar uitlachen. Ze bijt op haar lip, trekt haar jas los en rent verder. Ze ziet de rode haren tussen de bomen door schieten. Het wezentje loopt hard, maar Gwen ook en ze laat zich niet zomaar voor de gek houden. Ze ziet dat het wezentje zich achter de stam van een grote eik verstopt. Gwen loopt om de boom heen, maar ineens zijn die rode haren nergens meer te bekennen.

“Boe!”

Gwen springt in de lucht van schrik. “Wat doe jij stom zeg!” Haar stem klinkt schel. “Jij bent echt niet leuk.”

Dan ziet ze het wezentje dat voor haar staat. Het is een klein meisje, niet hoger dan haar knie. Het draagt een paars jasje, bijeengehouden door een groene ceintuur. “Ben jij een elf?”

“Nee, ben jij een aap?”

“Nee, natuurlijk niet.”

“Nou, ik ben natuurlijk geen elf.”

Gwen vraagt zich af of het wezentje de waarheid spreekt. Met haar puntige oren en grote ogen lijkt ze wel een beetje op de huiselfen uit de Harry Potter-boeken. Dat zou gaaf zijn, als deze elf net zo cool is als Dobby. “Wat ben je dan? En hoe heet je?”

“Ik ben een pixie,” giechelt ze. “Pixie Pam.”

“Een wat? Wat is een p-pixie?” Ze proeft het woord in haar mond. Het is scherp als Spaanse peper. “Een soort kabouter?”

Pam zet haar handen boos in haar zij. “Als ik een kabouter of een elf was geweest, had ik toch niet gezegd dat ik een pixie ben? Pixies zijn pixies, dat weet toch iedereen?” Gwen voelt dat ze rood wordt. “S-s-s-sorry, ik w-w-wilde je niet be-beledigen. M-maar je lijkt op een hui-huiself, dus ik d-dacht...”

“Wat praat jij ineens raar.” Pam trekt haar wenkbrauwen hoog op en haar ogen lijken bijna uit hun kassen te rollen.

Gwen bijt op haar wang en kijkt naar haar voeten.

“Ik ben geen kabouter. Kabouters zijn dom, pixies niet. Wij zijn slim en mooi.” Pam haalt haar handen door haar rode haren. “Er is niemand zoals wij. Ook al behoren pixies net als kabouters en elfen tot de tweebeenen.”

“Tw-w-eebeenen?”

“Ja, tweebeenen. Jij hebt twee benen, ik heb twee benen. Een paard heeft vier benen en een konijn heeft? Juist, vier poten. Wij behoren tot de tweebeenen.” De toon van Pam is veranderd. Ze klinkt nu niet meer zo vinnig, maar weer opgewekt.

Met een zucht laat Gwen de lucht uit haar longen ontsnappen.

Pam wiebelt met haar oren. Dan kantelt ze haar hoofd en kijkt Gwen indringend aan.

“Hoe heet jij eigenlijk?”

Gwen gaat op haar knieën zitten. “Ik ben Gwen,” zegt ze en ze steekt haar hand uit. De pixie legt haar kleine, benige hand in die van Gwen. Een tinteling trekt door Gwens huid, en ineens voelt ze zich rustiger.

“Mens Gwen, dat klinkt wel mooi. Ik mag eigenlijk niet met jou praten,” fluistert Pam op samenzweerderige toon.

“Zijn er meer pixies?” Gwen kijkt om zich heen of ze nog meer kniehoog wezentjes in de bossen ziet.

“Wat een pluisje ben je toch. Maar dat geeft niet hoor, jij kunt er ook niets aan doen.” Pam aait over Gwens arm. “Natuurlijk zijn er meer pixies, maar ze laten zich niet zien. De meeste zijn bang voor mensen. Wat heb je daar?” Nieuwsgierig steekt ze haar handjes uit naar het fototoestel dat om Gwens nek hangt.

“Dit is een camera, om foto's te maken.” Gwen haalt de band van de camera van haar nek. “Kijk, dit is de lens.”

Voorzichtig legt Pam haar lange dunne vingertjes rond de lens en kijkt erin. Haar wipneusje wordt vergroot en vervormd door de bolling van het glas. Ze tuimelt achterover van schrik. “Zie ik er zo uit? Dan ben ik wel lelijk zeg.” Gekwetst staart ze naar de camera. “Maar gelukkig ben ik niet zo lelijk als jij.”

“Nou, bedankt,” zegt Gwen.

“Die ronde oren en die grote lippen. Je hebt ook zulke dikke benen.”

Gwen voelt aan haar mond en daarna aan haar dijen. Zo dik is ze toch niet? Dat Pam nu van die iele pootjes heeft.

“Ik heb je verdrietig gemaakt,” zegt Pam.

“Een beetje.”

“Het is niet erg. Ik heb ook geen vriendjes. De andere pixies willen niet met me spelen, want ze vinden me niet aardig.”

“Waarom doe je dan niet aardig?”

“Ik weet niet hoe dat moet. Zo makkelijk is het niet, dat weet jij ook.” Pam trekt haar wenkbrauwen op en kijkt Gwen met grote ogen aan. Ja, Pam heeft gelijk. Aardig zijn is niet zo gemakkelijk als je het gevoel hebt dat niemand je begrijpt. Hoe weet Pam dat Gwen dit ook moeilijk vindt? Zou ze Gwen op de parkeerplaats al gezien hebben? Toen de andere kinderen duo's vormden en zij alleen overbleef?

“Je zou een compliment kunnen geven,” zegt Gwen.

Daar moet Pam even over nadenken. “Zoals: ‘Je hebt bleke ogen?’”

“Meer iets als: ‘Je hebt mooie ogen.’”

Pam kijkt verbaasd. “Dank je,” zegt ze uiteindelijk.

Gwen grinnikt. Dit is het vreemdste, maar ook het leukste dat ze in tijden heeft meegemaakt. Als haar moeder vanmorgen aan het ontbijt had gezegd dat ze vandaag een pixie zou ontmoeten, dan had ze het niet gelooft. Niemand zal dit geloven, maar ze ziet de pixie toch echt. Ze heeft Pam gehoord, én gevoeld, toen ze haar de hand schudde. Dit is geen droom, dit is echt.

“Wonen jij en de andere pixies in dit bos?”

“Nog wel. Onze groep wordt steeds kleiner. Vroeger waren we met net zoveel pixies als het aantal eikels dat hier op de grond ligt, maar we zijn nu met veel minder.” Pams stem is zachter geworden. Gedachteloos peult ze aan het dopje van een eikel. “We wonen graag in holle bomen of onder een grote steen, maar we hebben steeds minder ruimte. Veel pixies zijn vertrokken, op zoek naar een andere woonplek. Geen van hen is ooit teruggekomen.” Tranen wellen op in Pams ogen.

“Misschien hebben ze een mooie plek gevonden,” oppert Gwen troostend.

Pam schudt zachtjes haar hoofd, waardoor haar oren heen en weer wiebelen. “Ik denk het niet. De autowegen zijn te gevaarlijk om over te steken en op de kale akkerlanden is geen beschutting voor ons. Steeds meer bossen verdwijnen en moeten plaatsmaken voor steden en dorpen.” Pam haalt toeterend haar neus op en veegt haar tranen weg. “Het is vast een olifantastisch mooie plek, waar ze nu zijn,” zegt Pam. Een lichte glimlach verschijnt rond haar lippen en ze kijkt naar de blauwe lucht tussen de bladertooien van de bomen.

“Ik mis hen zo, ook al vonden ze mij niet aardig.”

Gwen wil zeggen dat ze Pam wel aardig vindt, maar ze twijfelt of het waar is en zegt niets.

“Waarom ben jij zo anders dan andere mensen?”

“Dat weet ik niet. Zo ben ik gewoon.” Ze laat haar schouders hangen en denkt aan Tamar. Haar vriendin is altijd vrolijk en uitgelaten en kan met iedereen goed overweg. Maar zij is stil. Ze kan anderen moeilijk peilen, want hun woorden lijken niet te kloppen met hun ogen. Het gevoel dat Gwen bij iemand krijgt is vaak verwarrend. Alsof zij meer hoort en ziet dan anderen.

“Kan iedereen pixies zien?”

“Alleen als ze hun zintuigen openzetten. Maar de meeste mensen kijken niet. Niet echt, tenminste. Ze zien alleen wat ze denken te zien.”

“En zie ik ook wat ik denk te zien?”

“Dat weet alleen jij, maar ik kan je zeggen: ik ben net zo echt als die irritante kabouter die vanmorgen met zijn vuistje tegen mijn boom stond te slaan omdat hij dacht dat er larflufjes onder de schors zaten.” Pam springt op en begint met haar vuistjes tegen Gwens arm te rammelen.

“Au, stop,” lacht Gwen. “Ik snap het, het was vervelend. Wat zijn larflufjes?”

Pam begint te schateren van het lachen. Ze rolt om en houdt haar buik vast. “Larflufjes bestaan helemaal niet, gekkie. Ze zijn maar een verzinsel om pixie-ukkie op tijd naar bed te laten gaan. En die domme kabouter gelooft het ook.”

Gwen denkt dat Tamar haar nooit zal geloven als ze vertelt wat ze heeft meegemaakt. Niemand zal het geloven. Ze kan het maar beter niet vertellen, want dan zullen haar weer voor gek verklaren.

Dan heeft ze ineens een idee. “Ik moet voor school een opdracht doen. Een bijzondere natuurfoto maken.” Gwen wijst op de fotocamera. “Mag ik een foto van jou schieten?” Haar hart zwelt van enthousiasme. Met een foto van een mythisch boswezen komt ze misschien wel in de National Geographic. Ze ziet het al voor zich: haar foto op de cover van dat wereldberoemde tijdschrift. Alle kranten zullen over haar schrijven. Pams ogen worden nog groter dan ze al zijn. “Ben je nu helemaal een koekwous. Je komt zomaar mijn bos binnenwandelen, je maakt een hoop kabaal en dan denk je mij neer te mogen schieten?”

“Nee, sorry. Ik wil je niet neerschieten, dat bedoelde ik niet.”

“Maar je zei het wel.” Pam komt ineens naar voren en bijt keihard in Gwens vinger.

“Au, waarom doe je dat?” Een druppel bloed verschijnt. Gwen steekt de vinger in haar mond. Met de andere hand zoekt ze in haar jaszak naar een zakdoekje.

“Om je een lesje te leren. Wat denk je dat er gebeurt als de mensen weten dat er pixies in dit bos wonen?”

“Gwen? Gwen!” Ineens verschijnt Tamar tussen de bomen. “Waar was je nou? De hele klas loopt je te zoeken.”

“Ik ben hier. Kijk eens wie ik heb ontmoet.” Ze wijst naast zich.

“Waar heb je het over?”

Waar net Pam nog stond, is nu alleen het mos een beetje ingedrukt.

“Net stond hier een pixie. Je weet wel, zo’n kleine elf.”

Tamar kijkt haar vriendin ongelovig aan. “Natuurlijk, Gwen, jij ziet elfjes. Ik had niet anders van je verwacht. Kom nu maar mee.”

Met tegenzin staat Gwen op en merkt dan dat de camera weg is. “Pam heeft de camera meegenomen!”

Tamar zucht en draait met haar ogen. “Gwen, kom je nu? Iedereen wacht.”

Gwen kijkt nog eens goed om zich heen. Ze weet zeker dat ze hier met Pam was. Waarom luistert Tamar niet? Van alle mensen zou juist haar vriendin haar moeten geloven. “Tamar?”

“Loop door, we staan te wachten.”

Bijtend op haar wang loopt Gwen achter Tamar aan. Dan bedenkt ze dat straks aan meneer Meijer moet vertellen dat ze de camera verloren is. Ze krijgt het er warm van. Haar nek kriebelt. Dat zullen de rode vlekken zijn die altijd verschijnen als ze zenuwachtig is. Als hij vraagt wat er gebeurd is, wat moet ze dan zeggen? Dat pixie Pam de camera gestolen heeft? Of zal ze iets verzinnen? Dat de camera kapot gevallen is, misschien? Nee, dat kan niet, want dan wil hij de kapotte camera natuurlijk zien.

“Ik heb haar gevonden hoor,” roept Tamar als ze bij de anderen zijn aangekomen. “Ze was elfjes aan het kijken.”

De klas begint te lachen.

“Het was geen elfje, maar een pixie,” mompelt Gwen tegen Tamars rug.

“Even de aandacht allemaal,” zegt meneer Meijer. “Ik wil dat niemand de groep verlaat. We willen niet weer iemand kwijtraken. Dus we lopen twee aan twee richting de fietsen.”

“Twee aan twee?” klinkt het uit verschillende monden. “We zijn geen kleuters.”

In een rij loopt de groep over het lange pad naar de parkeerplaats. Daar zullen de camera’s ingeleverd moeten worden. En dan? Waarom heeft Pam de camera meegenomen? Ze was kwaad, en dat begrijpt Gwen wel een beetje. Dit is haar bos, haar thuis, en dan komen er mensen om hier lawaai te maken, bomen te kappen en afval te laten rondslingeren. Iedereen zou boos worden als vreemden je huis overhoop komen halen. Maar wat kunnen de pixies ertegen doen?

Ineens ziet ze hoog in een berk iets bewegen. De rode haren zijn van verre te herkennen. Gwen voelt haar hart een sprongetje maken en ze pakt Tamar bij de arm.

“Kijk,” ze wijst omhoog. “Dat is Pam.”

Tamar kijkt waar Gwen naar wijst, maar ze ziet niets.

“Wat doe je nou raar?”

Gwen besluit ter plekke om nooit meer iets tegen Tamar te zeggen, zeker niet iets wat geheim is. Ze zou het gelijk verklappen, net als zonet, toen ze naar de hele klas had geroepen dat Gwen elfjes aan het kijken was.

Dan zien ze hoog in de berkenboom een lichtflits.

“Wat was dat?” Tamar blijft stil staan en wrijft in haar ogen. Ze kijkt nog eens omhoog, maar er is niets meer te zien.

“Er was niets, Tamar, doe niet zo raar,” zegt Gwen. Het voelt best goed om eens voor zichzelf op te komen. Ze laat Tamar los en die loopt gelijk vooruit, naar de rest van de klas. Ze zegt iets tegen een van de meisjes en kijkt nog even achterom naar Gwen. Ze lachen.

Gwen stopt met lopen. Ze voelt hoe haar ogen vochtig worden en ze slikt. Haar basisschoolvriendin is geen vriendin meer. Nu is ze alleen – net als Pam. Een jongen die achter in de groep liep, duwt Gwen opzij en rent weg. Gwen verliest haar evenwicht en valt. Stukjes schelp prikken pijnlijk in haar handen. Ze staat op en klopt de schelpjes van haar broek. Dan valt haar blik op een struik. Pam is tevoorschijn gekomen. Ze houdt de zware fotocamera stevig vast en wenkt naar Gwen, om dichterbij te komen. Op een drafje gaat ze naar haar toe.

“Kom je nog eens langs?” fluistert Pam en ze geeft de fotocamera terug.

Gwen knikt.

Pam glundert, zwaait en verdwijnt dan tussen de struiken, uit het zicht.

Met de fotocamera in haar handen vraagt Gwen zich af of ze de lichtflits van zojuist goed heeft gezien. Ze zet de camera aan en zoekt de map met gemaakte foto’s op. En als ze de laatst gemaakte foto ziet, kan ze een glimlach niet onderdrukken. Misschien moest ze het e-mailadres van National Geographic maar eens opzoeken – of toch beter niet?

Marielja de Geus

is journalist voor Weekblad De Bode en schrijver van historische fictie en fantasy. In maart '22 werd zij door de jury van De Baaierd gekozen als Baaierdgezel. Voor het Gilde leverde zij het eerste hoofdstuk in van een historische jeugdroman, die zich afspeelt in vijftiende-eeuws Veere. De roman is nog in wording; voor dit eerste nummer schreef De Geus dit korte verhaal. www.marielja.nl

La confesión, en este sentido, sería un género de crisis que no se hace necesario cuando la vida y la verdad han estado acordadas.

De bekentenis is, in deze zin, een soort van crisis, die niet nodig is als het leven en de waarheid met elkaar in overeenstemming zijn.

(María Zambrano)

Bekentenis van een niet-schrijvende schrijver

Maria Timiaan

Oracle: Sorry, kid. You got the gift, but it looks like you're waiting for something.

(The Matrix)

Wees voorzichtig met wat je wenst, want soms komen dromen plotseling uit. En dromen komen met verantwoordelijkheden. Dezelfde uitdrukking werkt als vloek, in China of Iran, dat kreeg ik niet gegoogeld: mogen al je wensen direct vervuld worden. Want het is afschuwelijk als er niets meer te wensen, te dromen valt. Als je alles wat je wil moeiteloos ontvangt. Ik probeer dit concept uit te leggen aan mijn kinderen maar ze geloven me niet. Ze klikken een nieuw filmpje aan op YouTube, een platform dat elke minuut vijfhonderd uur aan video erbij krijgt.

Een geweldige literaire uitgever wil me helpen met het schrijven van een debuutroman. Het eerste contact was twee jaar geleden, maar al die tijd is het me niet gelukt om serieus aan mijn boek te werken. Ik kan zeggen dat het aan coronamoeheid ligt, aan de lockdowns waarin kinderen als enkelboei werden gebruikt om ouders aan huis te kluisteren. Maar ik schrijf niet gedisciplineerd, doe weken niets, durf er niet echt aan te beginnen en door te zetten. Want ik weet niet of ik die verantwoordelijkheid kan dragen.

María Zambrano's bekentenis is een genre dat kracht geeft in tijden van crisis, als er een kloof opent tussen de waarheid en het leven. Iemand heeft bepaalde verwachtingen, maar kan deze niet langer verzoenen met wat er feitelijk gebeurt. Het is een ontmaskering, een droombeeld valt aan stukken. Waarna het licht van de waarheid door de brokstukken schijnt. Gekoesterde brokstukken van iets dat je liever niet had verloren. In mijn geval is dat het droombeeld dat ik wel even een roman zou kunnen schrijven, gewoon erbij, dat ik instinctief wist hoe dat moest. Schrijven is de deur dicht doen naar de wereld, taken van je afschudden die anderen op je schouders hebben gehesen. Zorgen en verzorgen, huiselijk werk, een alomvattende baan. Het is egoïstisch en narcistisch, zou je prima

kunnen beargumenteren. En onnozel: wat heeft de wereld aan nog een stel boeken? Wie leest er nog in deze digitale tijd?

In plaats van te schrijven dwaal ik urenlang rond op social media. Ik klik op ongelezen mails en schrijf mezelf uit van nieuwsbrieven. Want een opgeruimde mailbox is een opgeruimde geest. Mijn inbox telt meer dan tweeduizend ongeopende berichten die niet persoonlijk aan mij gericht zijn, maar aan de klant die ik zou kunnen worden. In plaats van te schrijven koop ik een lamp voor naast mijn monitor die 16 miljoen kleuren licht kan geven. Dan moet er toch één kleur bij zijn die magische inspiratie geeft. De moeder van een schoolvriendje komt op bezoek. Ze kijkt naar de stapels boeken en kindertekeningen en zegt 'ach, wat fijn dat jij de boel ook lekker laat versloffen'. Ik had zorgvuldig opgeruimd.

De kinderen zijn elders gaan spelen. Ik pak snel mijn laptop, maar haat elke zin die ik typ. Zeker aan het begin van mijn schrijftijd, als ik nog niet in die heerlijke trance zit die nodig is voor vloeiende zinnen. Ik grijp steeds naar mijn mobiele telefoon of klik de browser aan. Even entertainment. Even zelfzorg. Eerst nog even een leuk filmpje, een slim artikel. Misschien tref ik net iets dat een vonk kan zijn voor een nieuw verhaal. Misschien heb ik een nieuwe mail. Ik heb zesenzestig onaffe verhalen en tweeduizend mails.

In plaats van te schrijven kijk ik een gruwelijke documentaire over heroïneverslaafden op Cape Cod. Een moeder met sproetjes komt in beeld, ze is drieëntwintig. Ze is afgekickt en nu voorgoed, ze stopte tijdens haar zwangerschap en kan het volhouden dankzij haar kind. Voor haar kind. Daarna komt er een verslagen oudere vrouw in beeld met dezelfde sproeten. Haar dochter stierf een paar maanden later aan een overdosis. Amerika is massaal heroïneverslaafd doordat artsen extreem verslavende pijnstillers voorschrijven. De klant wil ze, de klant eist ze. De pillen zijn zo verslavend omdat je er niets meer door voelt, zowel lichamelijk als geestelijk. Alles is even helemaal in orde. Je voelt je helemaal vrij. Als de pillen niet meer voorgeschreven worden of te duur zijn is er overal goedkope heroïne te vinden. Een keertje proberen kan geen kwaad. Het bespaart een hoop geld.

In plaats van te schrijven zie ik mezelf stralend met een bos bloemen in mijn hand, een exemplaar van mijn debuut in de andere hand. Iedereen klapt en juicht. Dit beeld plant ik in mijn onderbewuste via een zelfhypnosecursus die ik drie jaar geleden heb gekocht en nooit helemaal afgemaakt. Een positief beeld van jezelf laat je grotere stappen nemen, dwars door de angst. Rekent af met het treurige plaatje van een vrouw die aan een bureau zit en niet weet wat ze op moet schrijven. Zolang het boek nog niet geschreven is ben ik nog steeds die Nobelprijswinnaar. Een god in het diepst van mijn gedachten, aldus Kloos.

In plaats van te schrijven doe ik een cursus waarbij de leraar zegt dat 80% goed genoeg is. Maar daar ben ik het niet mee eens, want in die 20% of 30% of 200% extra toewijding zitten de details die het echt goed maken. Daar woont de kunst. Je kunt niet stoppen als je die laatste 20% ziet en eindelijk weet waar je naartoe moet. Zinnen die 80% goed zijn functioneren niet. Alles moet in elkaar grijpen en gesmeerd verlopen, zodat de machinerie van het maken verdwijnt en de lezer meegevoerd wordt in een smetteloze droom. Ik wil zelf ook meegevoerd worden in een smetteloze droom, geolied, onder troostende, koesterende handen. Ik google of er geen wellnessoorden zijn speciaal voor schrijvers. Doen alsof het moeiteloos gaat is de grootste kunst en het grootste bedrog.

Met alle macht verzet ik me tegen het echte schrijven. Ik ben een pro. Tegelijkertijd negen notitieboekjes gebruiken en dan zodanig slordig en lelijk schrijven dat ik niet kan lezen wat er staat. Zoeken naar dat ene mythische kladje in plaats van nieuwe woorden te schrijven. Misschien staat die ene cruciale zin in Evernote, Google Keep, Todoist, heb ik het gemaïld aan mezelf in Messenger, of ingesproken op die handige SmartRecorder.

In een vakantiehuis in Limburg zat ik te schrijven onder een veranda. Het dak had een raam, een koepel van doorzichtig plastic. Daarin wemelde het van de insecten: vliegen, wespen, bijen. Ze wilden door dat raam heen en hielden vol want ze zagen licht, de wolken, de hemel. Daar was de vrijheid. Ze bleven proberen tot ze uitgeput raakten. Sommigen vielen dan op een richel tussen de resten van hun soortgenootjes, rustten uit en vlogen weer omhoog, naar de dodelijke koepel. De insecten die zich neer lieten vallen op de grond ontdekten een wereld vol ontsnappingsmogelijkheden. Maar ze moesten het eerst helemaal opgeven voordat ze op die plek kwamen. Ik zou graag een zelfhulpboek willen lezen waarin dit soort verhalen staan. Dit boek moet ik waarschijnlijk zelf schrijven.

In films en boeken is er altijd het onverwachtse telefoontje, de oproep. Het is een vast onderdeel op de weg van de held. De oproep wordt altijd eerst afgewezen, zoals ik nu het verzoek van de uitgever ga afwijzen. Het lukt me niet, niet nu, niet zo. Ik moet eerst afscheid nemen van dit leven. Afkicken van de wereld. Je kunt alleen genezen als je wil genezen, schreef Hippocrates. Je kunt alleen veranderen als je wil veranderen. De oproep vormt een dilemma, je moet een veilig bestaan opgeven voor een onzeker en gevaarlijk avontuur. Als je die roeping negeert komt de held in een schaduwwereld terecht, waar pijn en ellende zich op surrealistische manieren blijven opstapelen tot je wel moet kiezen voor een andere aanpak. Helaas ben ik masochistisch van aard. Maar ook nieuwsgierig, en schrijven gaat juist over die paradoxen, over zwakheid en kracht, over rampspoed en troost. Ondanks alles ploetert de held voort, niet als een god maar als een mens.

In plaats van te schrijven lees ik Deep Work van Cal Newport. Hij schrijft dat telefoons en e-mails zorgen voor een constante fragmentatie van onze geest en dat we die aandacht terug moeten veroveren. Het is een strijd met demonische tegenstanders: attention engineers met universitaire diploma's in psychologie. Kies voor een kluzenaarsbestaan: Bill Gates organiseerde denkweken in een boshut, waarin hij obsessief las en nadacht. Mark Twain had een huisje op een landgoed en kwam eten als er iemand op een hoorn blies. Ik plaats deze feitjes op Twitter. De succesvolle kluzenaars hadden een partner én personeel voor basale zaken als voedsel, boodschappen, sociale interactie. Zij hoefden niet te denken aan drumlessen, te zoeken naar verloren kabels en knuffels, te troosten als er een lieveheersbeestje dood is.

In plaats van te schrijven zit ik op Instagram waar ook een berichtenbox is, naast een stroom foto's van andermans kleurrijke leven. Ik wil aan een vriendin typen dat ik mezelf een beetje kwijt ben de laatste maanden, jaren. Maar ik ben gewoon hier, ik zat al die tijd op de bank. Met een mobiel in mijn hand en een veel te vol hoofd. Ik ben mezelf niet kwijt. Maar ik ben wel verslaafd.

Als kind schreef ik boekwerken vol, had lol met verhalen over monsters en stompzinnige volwassenen (dankjewel, Roald Dahl). Het omslagpunt komt rond de puberteit, als je ineens niet meer wil opvallen, of na je 18e als je gaat werken of studeren en je geen ongelimiteerde tijd meer hebt. De eindeloze zomervakantie is ten einde. Tijd wordt geld.

Ik ben jaloers op mensen zonder kinderen. Op kunstenaarsvrienden die de hele dag en nacht aan hun werk kunnen wijden, aan spannende affaires, mooie reizen. Ik bedenk er social media posts bij, foto's van lachende mensen, heel dicht bij elkaar. Bovenal ben ik jaloers op het creatieve kind dat ik ooit was. Waar en wanneer ben ik dit plezier kwijtgeraakt? Misschien moet ik dat zoeken en niet mezelf. Ik mail de uitgever en zeg dat ik even pauze neem.

Schrijven is leren wat je gelooft, aldus Flaubert. Schrijven betekent kiezen uit een oneindig aantal mogelijkheden. Werken met twijfel. Elke nieuwe zin is een belofte, een mysterie. Er moet een bepaald geloof zijn, in jezelf of in het proces, dat er iets waardevols is in de verte, iets moois en goeds als je al formulerend blijft zoeken. Ik ben geen gelovig mens, meer een ietsist, een agnost. Misschien is er wel nooit een duidelijk antwoord, geen nut of noodzaak.

Mag je zeggen, ik kan het niet? Is dat moedig of juist laf? Ik voel twijfel, geen roeping. Ik ben een fanatieke lezer die niet weet of ze een schrijver kan zijn, wil zijn. Maar die dat wel

gaat onderzoeken. Ik ben de vlieg die geen puf meer heeft om tegen het glazen plafond te beuken, die zich laat vallen op de grond en hopelijk een nieuwe weg ontdekt. Kracht door opgeven. Of overgeven, als ik dan toch de macht heb om woorden te kiezen. Opgeven van het oude. Overgave aan het onbekende.

“Freedom is a heavy load, a great and strange burden for the spirit to undertake. It is not easy. It is not a gift given, but a choice made, and the choice may be a hard one.”

(Ursula K. Le Guin)

Nieuwe woorden

Lonneke de Klerk

Leer mij een taal met nieuwe woorden

Benoem het gewoel

van de wormen

terwijl ik dacht dat het een stilleven was

Vertaal de fluisteringen van de wind

die ik nog niet eerder verstond

Leer mij een stam

vervoegen tot een woud

waarin ik niet eerder verdwalen kon

Leer mij hoe te zeggen

dat de bomen en de maan

en de sterren en de varens

en de rotsen en het graan

kunnen spreken, zorgen, zingen

Laat de klinkers rollen uit mijn mond

Een nieuwe wereld op mijn tong

Leer mij een taal

zo geworteld in de aarde

dat ik de grond onder mijn nagels voel

Lonneke de Klerk

is redacteur en verslaggever bij Omroep Zeeland. Sinds kort schrijft ze ook korte verhalen en gedichten. “Nieuwe woorden” is haar literaire debuut.

Maria Timiaan

is een pseudoniem van schrijfster Marloes Matthijssen. In 2017 won zij het Rode Oor, de prijs voor het beste nieuwe erotische verhaal, georganiseerd door Vlaams cultuurhuis deBuren. Matthijssen jureert regelmatig voor literaire podia en is medeorganisator van De Baaierd. www.timiaan.nl

Voortijdig einde

Wim Hofman

Een abcdarium

A staat voor Appel.

Hij valt van de B.

B staat voor Boom.

De Boom staat bij de Beek.

De Appel moet

naar het middelpunt van de Aarde,

naar daar, waar Satan verblijft in het ijs.

De Appel valt in de Beek.

Het water is grijs, de Appel mooi

rood. De Beek neemt hem mee.

Hij stroomt uit in C.

C staat voor Zee.

Dat schrijf je met Z.

En zo zijn we snel aan het eind

van dit ABC (alfabet).

Conclusie: alles gaat anders dan gedacht.

Wim Hofman

is schrijver en beeldend kunstenaar. Hij schreef boeken, verhalen en gedichten voor kinderen en volwassenen en in 1975 was hij medeoprichter van literair tijdschrift Slib. In 2021 won hij de Zeeuwse Boekenprijs. In dit eerste nummer van tijdschrift De Baaierd vierden we deze Zeeuwse meester in de letteren met meerdere stukken van zijn hand: een gedicht, een serie ultrakorte verhalen met illustraties, en een woordenstroom.

Erik van Muiswinkel:

Zeeuwse verrukkingen!

Middelburg, Vlissingen!

Babbelaars, mosselen!

Polderman, Jans...

In onbaatzuchtige

vaderlandslievendheid

vraag ik het liefste toch

Zeeland ten dans.

Provincia Zeeland:

Mossels! Gemeenplaatsen!

Toch een fijn dansaanzoek...

ook wordt die daad niet door

baadzucht belet.

Badgasten kennen mijn

PFAS-besmettingskwaal;

zien meestal af van een

waterballet.

Erik van Muiswinkel

is een cabaretier, onderzoeker en vertaler met Zeeuwse wortels. Voor De Baaierd presenteerde hij in juni '22 het podiumprogramma Oersoep. Zijn huidige show staat in het teken van taal.

Provincia Zeeland

is een pseudoniem van Joyce Pijnenburg, een Zeeuwse ollekebollekepupil van Van Muiswinkel en medeorganisator van De Baaierd.

Wat is een
ollekebolleke?
Lees en luister
hier verder:

‘Ik worstel en expandeer’:

De Deltawerken als koloniale technologie¹

Dani Ploeger

“Het verhaal van de Deltawerken is groots en meeslepend. Veertien dammen beschermen de kwetsbare Hollandse delta tegen stormvloed. [...] De delta vormt de wieg van onze cultuur, het woongebied van miljoenen mensen [...]. ‘The Dutch can do it’, dat stralen de Deltawerken uit. [...] En daarmee hebben de werken een veel grotere betekenis dan louter de bescherming tegen de gevaarlijke zee. Ze vormen een cruciale schakel in de internationale reputatie van Nederland als land van wateringenieurs.”²

Een paar honderd meter van mijn huis in de havenstad Vlissingen zorgen enorme dijken ervoor dat de zee bij springtij de straten niet overspoelt. Die dijken zijn ooit verstevigd en verhoogd als onderdeel van de Deltawerken, een uitgestrekt bouwwerk van dammen en dijkverzwaringen aangelegd om het land van de Scheldedelta te beschermen tegen het water. Dit overheidsgestuurde project is grotendeels bekostigd met opbrengsten uit nationale gaswinning. Het werd geïnitieerd na de Watersnoodramp in 1953, die 200.000 hectare land in de regio had getroffen en had geleid tot de dood van 1.800 mensen en bijna 200.000 dieren.

De Deltawerken worden gewoonlijk gepresenteerd als een door de onvoorspelbaarheid van de natuur genoodzaakt project, een door mensen verwezenlijkte bescherming tegen een onafwendbare dreiging. Maar de historische ontwikkeling van de regio laat zien dat dit maar de halve waarheid is – als het al een waarheid is.

Voordat er dijken werden gebouwd, bestond de Scheldedelta voornamelijk uit drasland dat regelmatig overspoelde en voortdurend van vorm veranderde. Vanaf de middeleeuwen werden sommige getijdengebieden omsloten door dijken om permanente bewoning mogelijk te maken. Het ontwateren van veengrond voor de landbouw en zout- en turfwinning resulteerden vervolgens in de verzakking van land dat oorspronkelijk boven zeeniveau lag. Tot in de twintigste eeuw werden bovendien steeds meer gebieden ingepolderd om de landbouwproductie verder uit te breiden. Hierdoor moesten steeds meer dijken worden aangelegd of verzaamd.

De Deltawerken moeten dus ook gezien worden als een reactie op problemen die zijn ontstaan door voorafgaande landbouwactiviteiten. Vanaf met name de zeventiende eeuw, toen handelaren van de Verenigde Oostindische Compagnie begonnen te investeren in grootschalige landwinningsprojecten, gingen de waterwerken in Zeeland fungeren als wat Raj Patel en Jason W. Moore in hun analyse van de geschiedenis van koloniaal

kapitalisme een ‘frontlinie’ noemen: “een plaats waar door crises nieuwe strategieën van winstbejag worden gestimuleerd [...] de confrontatiezone tussen mensen en allerlei soorten natuur, [bedoeld] om de kosten van de handel terug te dringen.”³ In deze context kunnen we de Deltawerken beschouwen als een frontlinietechnologie om weer een nieuwe uitdaging het hoofd te bieden in een lange traditie van het zekerstellen van toegang tot goedkope en winstgevende natuurlijke grondstoffen.

Naast een frontlinietechnologie – een middel, dus – zijn de Deltawerken meer recentelijk ook een doel op zich geworden, namelijk als producten in de geglobaliseerde diensteneconomie. De tijdens de bouw en het onderhoud van de Deltawerken ontwikkelde waterbouwkundetechnieken worden door de Nederlandse regering, universiteiten en ondernemingen gepromoot als een exportproduct, waarbij de dammen worden ingezet als een levensgrote etalage voor internationale delegaties geïnteresseerd in het aankopen van Nederlandse bouwkundige vaardigheid en kennis.⁴

Op het wapen van de provincie Zeeland wordt een leeuw afgebeeld die uit de golven oprijst, vergezeld door het motto *luctor et emergo*, ‘Ik worstel en kom boven’. De Deltawerken worden veelvuldig gevierd als een high-tech manifestering van deze verondersteld typische regionale houding – ‘The Dutch can do it’ – en ze spelen een belangrijke rol in het culturele bewustzijn en de identiteit van veel Nederlanders. Maar als we eerlijk zijn, zouden we misschien een tweede motto moeten toevoegen: *luctor et expando*, ‘Ik worstel en expandeer’.

¹ Dit is een vertaling van het essay “Struggle and Expand: The Delta Works as colonial technology”, dat eerder verscheen in Ploeger, D., *Deserted devices and wasted fences: Everyday technologies in extreme circumstances*, Charmouth: Triarchy Press.

² Steenhuis, M. (Red.) (2016), *De Deltawerken*, Rotterdam: nai010 Uitgevers.

³ Patel, R. & Moore J. W. (2017), *A history of the world in seven cheap things: A guide to capitalism, nature, and the future of the planet*, Berkeley: University of California Press.

⁴ Dikkenberg, B. van den, “Deltawerken goed voor internationale imago”, *Reformatisch Dagblad*, 14-04-2012.

Bij dit essay
hoort deze video,
tevens door Dani
Ploeger:

Dani Ploeger

is kunstenaar en cultuurwetenschapper. Hij onderzoekt conflict- en crisissituaties in de periferie van het high-tech consumentisme. Zijn werk combineert conceptuele kunst, kritische theorie en journalistieke onderzoeksreizen. Zo onderzocht hij onder andere elektronisch afval in Nigeria en Kenia, mobiele telefoons op de frontlijn van de Rusland-Oekraïne oorlog en anti-kapitalistische huishoudelijke apparaten in Rojava, Noord-Oost Syrië. www.daniploeger.org

ABC

Wim Hofman

A
Anna Johanna at altijd aardappelen en aarom was ze zo aardig. Ze at aanzienlijke aantallen aardappelen per jaar. We schatten het aantal door Anna Johanna gegeten aardappelen op 8.000 per jaar.

B
Ben eet brood met boter en daarop een banaan. De banaan lijkt op een dobberende boot. Het ziet er belabberd uit, omdat de banaan behoorlijk bruin geworden is.

C
Carlos en Carlala hebben een cirkelzaag en daarmee gaan ze alle bomen omzagen. Zo krijgen ze een woestijn. De zon schijnt. En het wordt erg heet. En Carlos en Carlala drogen uit en worden dun als strookjes papier. De wind roept: "Weg jullie!" En blaast ze weg. En de wind blaast ook de cirkelzaag weg.

D
David zoekt steentjes voor zijn slinger. Als hij er genoeg heeft gaat hij oefenen. Hij raakt paaltjes en stokken en een leeg blikje en een kikker en een vis. De kikker zegt "au" en de vis duikt onder water. Dan raakt hij een vogel die erg kwaad wordt en op David afduikt en een paar maal met zijn harde snavel danig in zijn hoofd pikt. Nu roept David "au", maar veel harder dan de kikker. En de vogel pikt hem nog harder boven in zijn hoofd. "Au!" roept David en de vogel trekt hem hard aan zijn haren en oor. "Ik riep toch al 'au!'", roept David.

E
Egberdien heeft extreem grote voeten. Ze zijn buitenmaats en haar schoenen zijn navenant. Ze is juf op een school met kinderen met erg kleine voeten. Ze mogen soms met de schoenen van juf Egberdien spelen. Ze doen net of de schoenen boten zijn en ze gaan op ontdekkingsreis.
"Juf Egbedien!" roepen de kinderen dan. "Kijk, we gaan op ontdekkingsreis naar wereldvreemde landen!"
"Als je ze maar terugbrengt," zegt Juf Egberdien dan. "Ik wil er straks nog wel mee naar huis als ik ga eten."
Weg zijn de kinderen!

F
Francien zegt graag woorden die met F beginnen. Frietje, fruit, fluit, flink, fiets, flip, flap, flop. Soms zijn de woorden op en dan zegt ze zomaar iets; Foede forgen! Foete fegen. Fik fust fel 'n foekje.

G
Er was een giraf wiens nek steeds langer werd. Was de nek eerst drie meter, op de duur was 'ie tien meter lang en nog langer. Haar hoofd verdween in de wolken en de nek werd langer en langer en zij kon zo heel goed naar vliegtuigen kijken.

H
Herman had een hoed. Er kwamen konijnen uit. Elke dag kwam er wel een konijn uit. Hij gaf ze een nummer en een naam. Maandag 1, Dinsdag 1, Woensdag 1, Donderdag 1, Vrijdag 1, Zaterdag 1, Zondag 1, Maandag 2, Maandag 3 en zo voort. Na zes jaar was zijn hoed versleten. Hoeveel konijnen kwamen uit zijn hoed?

I
Issam maakte onzichtbare inkt en hij schreef daar brieven mee. Bijvoorbeeld naar zijn eenzame vader of zijn onzichtbare lieve vriendin. "Beste vader," schreef hij dan met deftige letters, "hoe gaat het ermee?" Of: "Lieve vriendin." Met krulletters. De vriendin had krulhaar. Hij trouwens ook. Toen de brieven aangekomen waren vroeg zijn vader hem: "Wat staat daar?" En zijn onzichtbare vriendin vroeg hetzelfde. Maar Issam wist het niet. De inkt waarmee hij geschreven had was onzichtbaar. Zo onzichtbaar, dat hij zelf niet kon zien wat hij geschreven had. "Ik heb liever een gewone brief, die ik lezen kan," zei zijn vader. En zijn onzichtbare vriendin zei ook zoets. Ze had graag een brief van hem, het liefst een zichtbaar liefdesbriefje.

J

Jan Jas kon vliegen. Hij vloog het liefst als er wind stond. Hij vloog tegen de wind in en steeg soms heel hoog.

“Wat vliegt daar?” vroegen de mensen. “Dat is toch geen vogel?”

“Dat is Jan Jas,” antwoordde iemand van hen. “Jan Jas is een jas die kan vliegen. Hij vliegt het liefst bij harde wind.”

“Wat vliegt hij hoog,” zei iedereen. Ze zagen hem haast niet meer. Hij was een klein fladderend stipje aan de lucht.

K

Opzij, zei de krab.

L

Leonard heeft jarenlang lang dagelijks geoefend op de brug met gelijke leggers. Dat is te zien aan zijn lichaamshouding en aan de stand van zijn ellebogen.

M

Op een avond was Marieke zo kwaad dat ze van huis wegliep. Ze liep de straat uit en het bos in en ze was zo boos dat ze op de duur niet meer wist waarom ze zo boos was en ook niet waar ze was. Ze kwam bij een moeras. Het was erg donker en er klonken vreemde geluiden, gefluit en een soort gemopper.

34 “Wie daar?” vroeg ze. “Als je het niet vlug zegt gooi ik met stenen.”

De maan begon te schijnen en uit het moeraswater staken wel honderd kopjes.

“Wij zijn moeraskikkers,” zeiden die. “Wij zijn moeraskikkers en zitten in het moeras. Wil je niet bij ons komen. Je kunt hier bij ons wonen.”

En zo kwam het dat Marieke bij de kikkers in het moeras ging wonen. Op de duur leek ze op een moeraskikker en kwaakte ze en maakte ze mopperende geluiden precies als een moeraskikker.

N

Nico zegt: “Ik ben naakt geboren en dus wil ik naakt rondlopen.” Dus loopt hij rond zonder kleren. Niet als het regent, dan trekt hij een regenjas aan. Ook niet als het hagelt of sneeuwt of als er een koude wind staat of het koud is, en waar hij woont is het altijd koud. Ook 's nachts. Als hij in bad gaat heeft hij geen kleren aan. Hij zorgt dan voor lekker warm water. Als het badwater koud wordt trekt hij een badjas aan. En hij heeft ook een speciale baddas en een badmuts.

O

Otto is trots op zijn naam. “Weet je,” zegt hij, “ik heb een leuke naam: je kunt hem van voor naar achteren en van achter naar voren lezen: Otto.”

“O,” zegt Anna, “is dat zo? Wat is daar voor bijzonders aan?”

P

Pascal was piloot. Hij had zelf een vliegtuig gebouwd en daarmee vloog hij van hot naar her en naar Paterswolde en naar Purmerend en zelfs een keertje naar Parijs. Daar raakte de tip van een vleugel een ijzeren toren. De vleugel brak er half af en hij stortte in de rivier. Pech dus en hij brak zijn linkerpink. En hij kreeg last met de politie, want hij had geen papieren en ze dachten dat het een terroristische zelfmoordaanslag was. Pascal protesteerde: de toren was immers heel gebleven! Maar hij had mooi protesteren. “En prison,” zeiden de agenten.

Q

Quakernaack is een lastige naam en Quinten Quakernaak kan dat weten. Steeds weer moet hij uitleggen hoe je Quakernaack schrijft. Velen struikelen over de c. “Waarom verander je niet van naam?” zegt zijn vriend Anastasio Xavier Pereira de Sousa di Lima de Prado.

R

Rudolf heeft last van zijn neus. Als hij zijn naam noemt kijkt men ogenblikkelijk naar zijn neus, omdat ze willen nagaan of die neus rood is. Daarom verft hij zijn neus soms blauw of groen of als het Nederlands elftal speelt maakt hij zijn neus oranje. Met kerst blijft hij altijd thuis.

S

Sip had als peuter al een lang neusje waarmee hij rondkroop en aan het vloerkleed snuffelde. Later werd zijn neus erg lang en noemde men hem Stofzuigeling. Zijn neus leek op de duur op een slurf en daarom vroegen ze hem bij de brandweer. Maar hij kon ook bladblazen.

T

Thea had als kind al een theeserviesje: twee minuscule kopjes en schoteltjes en pietepouterige schoteltjes, een melkkannetje, een suikerpotje en een theepotje, versierd met lichtblauwe bloemetjes. Nu heeft ze een uitgebreid theeservies. Ze heeft twaalf porseleinen theekoppen met bijbehorende schoteltjes, een theelepeltaasje met twaalf theelepeltjes, een melkkannetje, een suikerpot met deksel en suikerlepel, een zilveren suikertangetje met schelpmotiefjes, twaalf gebakschaaltjes, bakjes voor slagroom en confituur, een taartschep, een set zilveren servetringen, twaalf linnen servetten met in een hoek haar voorletter, in wit geborduurd. Een houten theedoosje, gevat in segrijnleder met een zwaar zilveren theelepeltje, een zilveren standaard voor toastjes, een gebakschaal van zilver met op de rand haar eigenaam: 'Thea', gegraveerd in krulletters in dezelfde theatrale stijl als de letters op de servetten. Dat alles staat nu in een ovalen theekast met rechte achterpoten en elegant gebogen voorpootjes. De twee kastdeurtjes zijn gebogen en hebben ruitjes van geslepen glas, zilverbeslag en een zeskantig ivoren handvat en een ovalen blad van fineer met een bloemmotief in verschillende soorten hout. Daarop ligt een vastgehaakt kleedje. En daar weer op een Jugendstil-fotolijstje van zilver met daarin een foto van toen ze nog kind was. Thea drinkt bij voorkeur koffie.

U

In Utrecht had je vroeger een uitstekende winkel waar je van alles en nog wat kon krijgen, maar hij stond vooral bekend om zijn sappige rookworst in de vorm van een U. De worst werd zo populair dat de kwaliteit ervan snel achteruitging. Toen men uiteindelijk vaststelde dat de worst werd gemaakt van afval, zoals uiers en uienpelletjes en de geur had van urine was het uitermate snel uit met de worstverkoop.

V

Men vertelt over de vogels des hemels dat ze geen poten hebben en eeuwig en altijd blijven vliegen. Ze slapen zelfs tijdens de vlucht al zijn ze niet moe. Ze hebben veelkleurige veren.

W

Wim gaat vaak naar de W. Er ligt daar een mooi boek. Hij is bij hoofdstuk twee. Het boek heet: 20.000 mijlen onder zee. In een voetnoot wordt uitgelegd dat het gaat om zeemijlen van vijf en een halve kilometer. Hij leest over een zeemonster dat een elektrische duikboot blijkt te zijn. De reis van de duikboot gaat van Japan via Polynesië naar de Torresstraat. De Indische Oceaan, de Rode Zee, de Middellandse Zee, de Atlantische Oceaan, de Zuidelijke IJszee naar de Noorse Kust. In het boek komen gevaarlijke inktvissen voor, die de duikboot binnen willen dringen. Er wordt op de deur geklopt en een stem zegt: "Blijf je daar nog lang?"

X

Xavier studeert Exacte Vakken en doet binnenkort examen. Zijn hobby is borduren. Hij werkt met kruissteken, steelsteken, festoensteken en fantasiesteken. Hij borduurt nu, op een grote lap textiel, een wildernis. In het midden een donkerblauwe billabong met daaromheen oranje zandgrond en in verschillende kleuren groen wild struikgewas en wonderlijk verkrommende bomen. Boven in de bomen, tussen het gebladerte, zitten duidelijk verstopt kleurige papegaaien. De lucht moet rood worden. Over de grond gaan slangen kruipen. Pofadders en zeer giftige tijgerslangetjes. Uit de billabong springt opeens een grootgemulde Xippepaai op en dat betekent het einde van Xavier.

Y

Yolanda wil naar de Olympische Spelen met een spiksplinternieuwe sport. Elke ochtend eet ze een schaalje yoghurt en een bakje ijs. Ze denkt aan een wintersport: ijszagen of sneeuwschrijven waarbij het erom gaat om met een gloeiende staaf voorgeschreven tekens in de sneeuw te zetten. Soms denkt ze aan sneeuwballen gooien of aan ijsberen.

Z

Zeven kleuren heeft het kleurenspectrum. In de muziek kent men de zeven noten do re mi fa sol la si. De week heeft zeven dagen en in het Zevengebergte wonen de zeven dwergen. Ze zoeken naar edele metalen. Gisteren was het zondag en op zondag zoeken ze naar goud. Vandaag is het maandag en dus zoeken ze naar zilver. In een grot vinden ze een zware kist. "Zo. Hé!" zegt Zweitze, de baas van de dwergen. Hij zwaait zevenmaal met zijn houweel en slaat dan uit alle macht en dus zeer hard op het deksel van de kist en dat betekent het einde. Niet alleen van de kist en de zeven dwergen en de grot en alles, maar ook van dit verhaal dat begon met A en eindigt met Z.

Ik blijf geloven

Shaneva Stroo

Je denkt alleen rennen op de straat tot 's avonds laat
 Veel doekoe in je handen toch staat je fam nog op straat
 Vertrouwen ver te zoeken, niemand real alleen maar haat
 Je leven naar de klote, iedereen die je verlaat

Denk na over de stappen die je zet voor je vergaat
 Zet je moeder goed en geef haar alles wat ze vraagt
 M'n fam staat bovenaan en ik sta altijd voor ze klaar
 Opa in de hemel strijd voor hem tot ik ook ga

Veel tranen laten vallen ga nu door voor hem tot laat
 Niemand kan me stoppen klim omhoog denk alleen na
 38 Belt m'n moeder op, neem ik op en ben ik daar
 Jij bent niet op level, kzie je switchen op je ma

Doe dit voor mezelf neef, geef geen fock om al die fame
 Ik heb jarenlang gestruggled en zat vast in een systeem
 Denk alleen aan de toekomst en de mensen om me heen
 Gooi nog een lijn voor K, ze had me back vanaf dag 1

Luister hier naar
de opname:

Shaneva Stroo

is beginnend rapper. In het kader van De Baaierd is zij begeleid door jurylid en rapper Cycz. Deze debuutpublicatie is *verse 1* van haar eerste volledige rap.

bewaar, bewaar me

Tijs van Bragt

ik bewaar de grond en een wit heilige berk
 de straaljager als een borstbeen aan de hemel

de tabak van de weduwnaar op de dijk
 de realiteit die als een kanker binnenvalt

ik onthoud de namen van mijn lief
 bij het suizende gezang van kreken

het gouden strootje in haar schaamstreek
 haar mond bewaar ik

en het huis waarin de mensen inwisselbaar zijn
 ze zingen de melodie van overlevenden

uiteindelijk vergeten ze
 de man die roerloos in de kamer staat

hij die de grond bewaart

39

Tijs van Bragt

is dichter. Zijn werk verscheen in bundels, bloemlezingen en diverse tijdschriften. Daarnaast is hij organisator van De Avond van de Poëzie in Groede.
www.tijsvanbragt.nl

Luister hier naar
de opname:

De citadel van Aleppo: Hoop op een mooi leven

Mohamad Abo Zarraa

Mohamad Abo Zarraa

is tekenaar van onder andere spotprenten, en goudsmid. Hij tekende deze prent aan het begin van de oorlog in Syrië. Destijds koesterde hij nog hoop over de afloop. Abo Zarraa woonde bijna twee maanden met zijn jonge gezin op de straten van Aleppo; in 2015 vluchtten zij naar Turkije. Via Libanon en Griekenland vond Mohamad een weg naar Europa. Inmiddels herenigd met zijn gezin, woont hij nu in Grijpskerke. Abo Zarraa exposeert tot en met 12 augustus '22 bij galerie-atelier De Kaai in Goes. www.abozarraa.nl

Al dagen onderweg geen idee waar

Wim Hofman

WAT MOETEN ZE met die matrassen die mensen met die matrassen ze moeten ergens slapen toch al die mensen met opgerolde matrassen met een touw eromheen met matrassen met bruine vlekken in de vorm van een menselijk lijf met een ijzerdraad of touw eromheen met opgerolde dekens met brandhout en takken met eetgerei bungelende pannen een man met een stok op de schouder en daarop een laars gestoken wat heb je aan één laars mensen met een kinderwagen met een krom wielje mensen met een fiets met daarop huisraad en kussens en kinderen met dozen met kleding één twee drie vrouwen met een ladder met daarop een kind of wat met een kist en een harig huisdier dood of levend en gordijnen mensen met gestreepte regenjassen wat moeten ze rekenen ze op regen ze rekenen op regen denk ik mensen met lege tassen en volle koffers mensen met algengroene flessen in hun jaszakken algengroene flessen ondrinkbaar drinkwater flessen allang leeg mensen met papieren oude kranten in hun zakken wat moeten ze zonder papieren wie zal het zeggen een kind dat met open mond een witte vlinder wil vangen doodgewone mensen mager zonder wattendekens of matrassen allang onderweg wat moeten ze lopen ze 's nachts gewoon door dat denk ik mensen zonder iets helemaal alleen zonder iemand nergens in het duister zonder schoenen met één kapotte schoen misschien mensen wat moeten ze doen met die schaafwonden het zieke hoofd in verbandgaas de tong als een worm uit de mond één twee drie vier wanstaltigen wat moeten ze zonder neus zonder oren lippen afgesneden denk ik de vertwijfelden de ziel het hoofd van steen altijd gehaat en hatend haveloze mensen groepsgewijs met kapotte voeten voetje voor voetje mensen zover je kijken kunt met gezichten vertrokken van droefheid of verschrikkelijke woede of beide of erger nog met gebalde vuisten met starende ogen mensen met het mes tussen de tanden de gaan ze vechten ze gaan vechten dat denk ik angst en slapeloosheid houden hen levend verwarde doodzieke mensen die een halve dode dragen half dier half mens mensen die een schaduw zijn van zichzelf op sterven na dood kruipen of strompelen of zich voortslepen het is om het even schimmen schaduwen die een schaduw zijn van zichzelf nergens iemand met een harde genadige hand komt er ooit een eind aan er komt geen eind aan wat moeten ze o die meedogenloze zon de blik op oneindig en in de verte de eindeloze woestijn wat zoeken ze daar het laagste punt denk ik als dat er al is misschien naar daar waar die hemelhoge zuil van zwarte vliegen hangt

Over boeken en ethiek

Anna A. Ros

Beste lezer, ik ga ervan uit dat u van boeken houdt. Als schrijver/recensent lees ik natuurlijk veel boeken, zowel literatuur als non-fictie. Het ene is me niet liever dan het andere. Over beide wil ik het met u hebben.

Een tweetal recente gebeurtenissen hebben me doen afvragen wat de ethische kant is van het recenseren. Of eigenlijk: van het verspreiden van boeken. Iets waarbij recensies van belang zijn, want een goede recensie van een gezaghebbende recensent kan een boek maken, een slechte kan het breken. En dus heeft de recensent de verantwoordelijkheid om op basis van vakkunst en be-roepsethiek ervoor te zorgen dat een recensie de toets der kritiek kan doorstaan. Dat is overigens wat anders dan dat uitgevers, auteurs en lezerspubliek het met die recensie eens zijn. En dan is er nog de ethische kant van het aanbieden van boeken aan het lezerspubliek.

Begin maart besloot de Nederlandse Bibliotheek Dienst (NBD Biblion) om haar ruim 700 recensenten de wacht aan te zeggen en een aantal redacteurs in vaste dienst 'af te laten vloeien'. Vanaf nu wordt de informatie over nieuw verschenen boeken die verstrekt wordt aan de Openbare Bibliotheken samengesteld door AI (Artificial Intelligence, ⁴² Kunstmatige Intelligentie) op basis van metadata die ontstaat door het 'lezen' van het – eventueel ingescande – boek. 'Slimme' zelflerende algoritmes en metadata leveren een boekbeschrijving. Dat resultaat wordt nog nagelezen, eventueel aangepast en daarna verspreid naar de bibliotheken. De collectioneers bij de bibliotheken bekijken die boekbeschrijving en beslissen mede aan de hand van die informatie en eigen kennis welke boeken er in de schappen van de bibliotheken terechtkomen.

In februari dit jaar verscheen *Het verraad van Anne Frank*, geschreven door de Canadese schrijfster van 'onthullende historische romans' Rosemary Sullivan. In haar boek wordt op grond van de bevindingen van een zogenaamd 'cold case team' de onterechte conclusie getrokken dat een Joodse notaris de verrader moest zijn geweest van het gezin Frank. In de weken na verschijning is er nogal wat commotie ontstaan over dat boek, de onderzoeksmethoden, het cold case team en hun conclusies. Eerst nam de Nederlandse uitgever, Ambo-Anthos, afstand van de inhoud van het door hen aangekochte boek. Later verscheen er een vernietigend rapport van een groep deskundigen waarin op wetenschappelijke wijze boek, onderzoek en conclusies onderuit werden gehaald. Daarop besloot de uitgever – staande de presentatie van het onderzoeksrapport – het boek uit

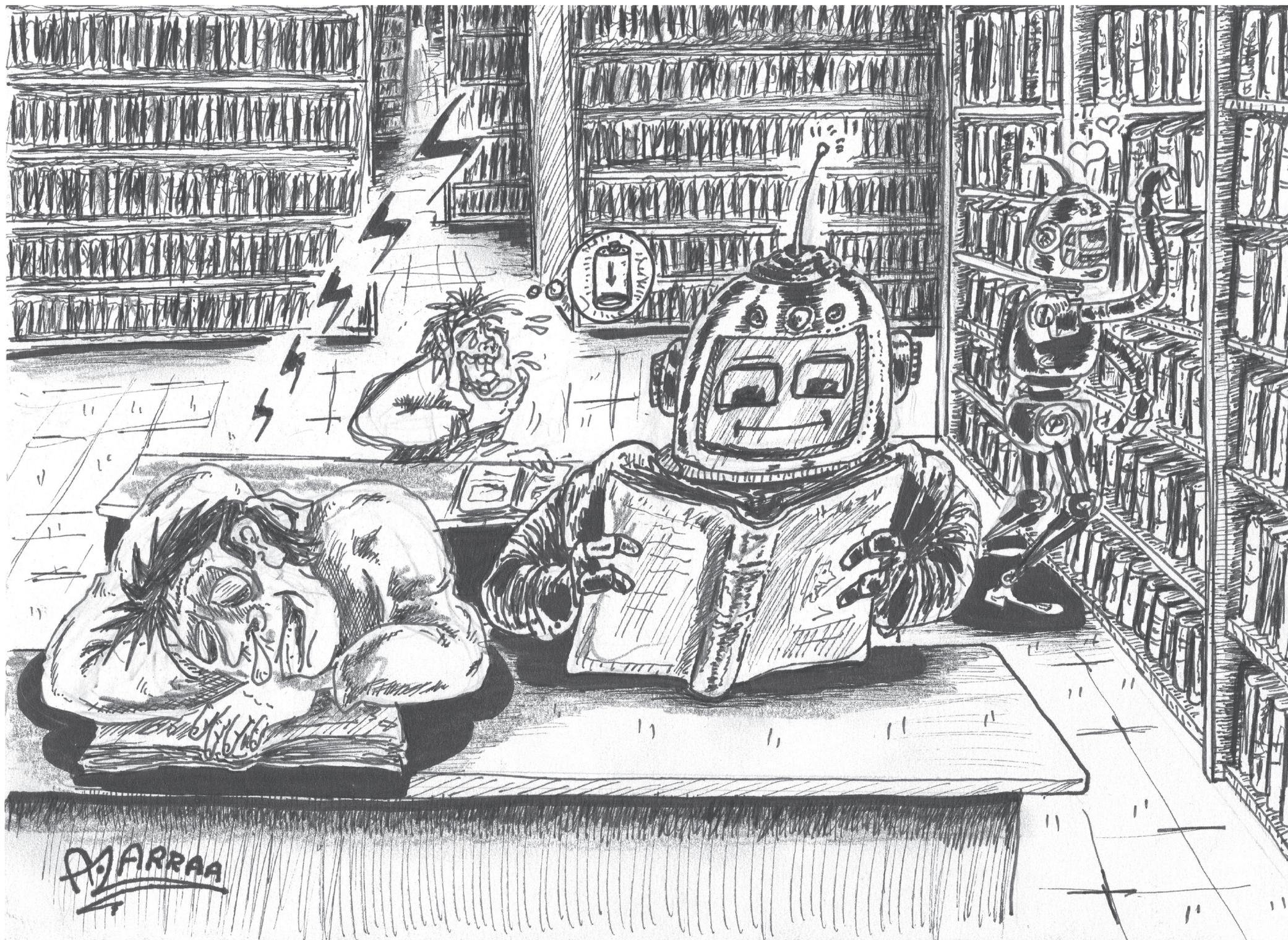
de handel te nemen en de boekhandels te verzoeken de resterende exemplaren terug te sturen. De bibliotheken werden (via NBD Biblion) verzocht het boek uit de collecties te verwijderen. Op moment van schrijven van dit essay heeft de Bibliotheek van Zeeland echter nog altijd een vijftiental exemplaren in de collectie en uitleen.

Deze beide gebeurtenissen roepen een aantal vragen op met betrekking tot de ethiek in het boekenvak:

1. Kan en mag je boeken door middel van kunstmatige intelligentie beoordelen en op basis daarvan de collecties in bibliotheken beïnvloeden? En daarmee dus welke boeken u en uw kinderen lezen als u een bibliotheekbezoeker bent?
2. Moet een boekrecensie de mening van de recensent weergeven of juist niet?
3. Als een boek van de markt gehaald wordt, is dat dan censuur of juist een ethisch verantwoorde keuze wanneer gebleken is dat dat boek onwaarheden bevat?
4. Moet een bibliotheek ook boeken die van de markt zijn gehaald in haar collectie houden?
5. Wat tast de vrijheid van meningsuiting meer aan: onwaarheden in boeken publiceren of die boeken met onwaarheden bij de lezers weg-houden?

Een recensie is niets anders dan een op deskundigheid en argumentatie gebaseerde beschrijving van een werk. Daarbij hoort een conclusie en beoordeling van dat werk door de recensent. In de aard der zaak is dat een mening. Een boekenverzamelaar of lezer, professioneel of privé, doet daar zijn voordeel mee, omdat men dan niet het hele boek hoeft te lezen om te kunnen besluiten het in de collectie op te nemen of aan te schaffen. Bij kundige recensenten kan erop vertrouwd worden dat hun recensies relevant zijn. De recensenten van NBD Biblion deden hun werk nadat proefrecensies waren beoordeeld en hebben aangetoond professioneel bij het schrijfvak betrokken te zijn, zij waren deskundig.

Natuurlijk kan een recensie negatief uitpakken. Dat zal er dan doorgaans toe leiden dat het boek niet wordt aangekocht, een positief gerecenseerd werk juist wel. De aankoopinformatie van NBD Biblion is echter geen volwaardige recensie meer, dààr is men nu juist mee gestopt. Hoewel de recensenten aangestuurd werden om objectief te blijven en geen mening te geven, kwam het af en toe voor dat die wel degelijk doorklonk in de oude aankoopinformatie. Menig slecht geschreven boek is op die manier uit de bibliotheek weggebleven. Daarbij kwam dat recensenten de boeken moesten lezen en een recensie schrijven; dat kost tijd. Te veel tijd naar de mening van NBD Biblion. Artificiële Intelligentie en slimme algoritmes lossen dat op. De aankoopinformatie kan in een vloek en een zucht worden samengesteld en er kunnen allerlei 'ogenschijnlijk' objectieve oordelen over het boek worden toegevoegd. Bijvoorbeeld of er veel seks of geweld in een

44

45

Een robot leest, mensen verwaarlozen boeken, Mohamad Abo Zarraa

boek voorkomt, want dat willen sommige bibliotheken graag weten.

Maar hoe waardevol is die aankoopinformatie dan nog? En is het wel ethisch verantwoord om wat het le-zerspubliek aangeboden wordt te laten bepalen door een computeralgoritme? De korte antwoorden zijn: waardeloos en onverantwoord. Waardeloos omdat een algoritme geen ethiek en geen esthetiek kent en dus ongeschikt is om werken die geïnterpreteerd of beleefd moeten worden te omschrijven. Het zijn immers precies die twee elementen die maakten dat alle (!) door NBD Biblion verstrekte voorbeelden van literaire aankoopinformaties onderuitgehaald werden door auteurs, uitge-vers en recensenten. Eén van die boeken had ikzelf gerecenseerd en wat de AI had geproduceerd was ongeïn-spireerd, sloeg de plank inhoudelijk mis en was eerder een afrader dan een leesadvies voor het boek. Terwijl bibliotheken geacht worden het lezen te bevorderen.

Het is wat mij betreft onverantwoord om op basis van AI-beoordelingen boeken in collecties op te nemen omdat AI niet in staat is om ethische overwegingen of esthetische waarderingen te schrijven. Waar de non-fictie ten onder gaat aan gebrek aan ethisch beoordelings-vermogen, gaat de literatuur dat bij aan gebrek aan esthetisch beoordelingsvermogen. Een boek als *Mein Kampf* zou door die AI gewoon worden samengevat en het is maar zeer de vraag of de resulterende aankoopinformatie dan zou voorkomen dat die gruwel in de vrije distributie via openbare bibliotheken terecht zou komen. En hoeveel prachtige romans gaat de bibliotheekbezoeker missen omdat de auteur onbekend is, de titel niet veel verkocht wordt en de aankoopinformatie de plank misslaat?

De vraag of een recensie de mening van de recensent moet weergeven is daarmee ook beantwoord: natuurlijk moet dat. Want die recensent is op basis van deskundigheid gevraagd om die recensie te schrijven. Het is ook wat de lezer (en collectioneur) verwachten. Recensies dienen er immers voor om het belang van een werk in te schatten zonder het volledig te moeten lezen. Van zowel lezer als collectioneur mag verwacht worden dat die een recensie op waarde kunnen schatten. De voorgekauwde smakeloze hap die AI produceert levert geen aankoop- of leesstimulans, is daar ook niet (meer) voor bedoeld. Alles wordt vlak en grauw bij die AI-computer, emotie is verdwenen en vaak wordt de inhoud van een werk niet goed samengevat of de essentie gemist. NBD Biblion geeft zelf ook aan zich nog niet te wagen aan poëzie, en satire vinden ze te moeilijk voor die AI. Maar het onethische *Het verraad van Anne Frank* is er ondertussen wel doorheen geslipt, zeg ik dan.

Waarmee ik bij het gedrocht van Rosemary Sullivan ben beland. Dat boek is niet alleen gebaseerd op valse aannames en bevat aangetoond onjuiste informatie met betrekking

tot de gebeurtenissen rond het Achterhuis. Het is, zoals de onderzoekscommissie aangaf in haar presentatie, zelfs antisemitisch. Dat ligt aan de framing die het cold case team in het boek ten opzichte van de Joodse notaris opzet. De goede man wordt gaandeweg in het boek steeds dubieuzer afgeschilderd met omschrijvingen die verdacht veel lijken op die welke de Nazi's gebruikten tegen de Joodse medemens.

Sommigen spreken bij het van de markt halen van een boek van censuur. Strikt genomen is dat onjuist als het een besluit betreft van een uitgever die niet meer achter de inhoud van een boek staat. Want – volgens Van Dale – is censuur:

cen-suur (de: v)

Toezicht van een overheid of kerk op voor publicatie be-stemde teksten, films, voorstellingen enz., met de mogelijkheid om die te verbieden of er delen uit te schrappen

Er is hier geen sprake van een overheid of kerk, maar van het terugtrekken van een werk omdat de uitgever er niet meer verantwoordelijk voor wil zijn. Het staat die uitgever, die het risico van een publicatie draagt, natuurlijk vrij om te besluiten een werk terug te trekken. Die uitgever had het boek ook kunnen laten aanpassen, maar in dit geval was dat niet realistisch omdat de basis onder het werk was wegge gevallen. De onderzoekscommissie heeft haar werk deskundig en onweerlegbaar gedaan. Spijtig voor de auteur die nu een zware smet op haar schrijversloopbaan heeft, spijtig voor het cold case team dat aangetoond onwetenschappelijk en onjuist heeft onderzocht, maar een overwinning voor de ethiek. Want een boek waarin een onschuldige met grote woorden wordt beschuldigd van zoiets ernstigs als het verraden van onderduikers is een onethisch werk. Er is echt geen sprake van vrijheid van meningsuiting in het geval van laster en smaad.

Maar hoe ethisch is die uitgever eigenlijk te werk gegaan? Ik heb daar zo mijn twijfels over. Het manuscript was door HarperCollins Publishers aangenomen en is in een groot aantal landen uiteindelijk in boekvorm verschenen. De enige landen waar dat problemen gaf wa-ren Duitsland, waar de uitgeverij het weigerde uit te geven, en Nederland, waar de uitgeverij het dus terugtrok na publicatie. Dat doet me afvragen hoe de besluitvorming in Nederland is verlopen. HarperCollins had het manuscript aangeboden belast met een embargo tot kort voor wereldwijde publicatie. De Nederlandse uitgever is, ondanks de evident zeer gevoelige, thematiek daarmee akkoord gegaan: in wezen een carte blanche voor publicatie. De basis daarvoor is natuurlijk de financiële deal tussen HarperCollins en Ambo-Anthos. Er lijkt door de uitgevers geen ethische overweging vóór publicatie te zijn gemaakt en dat is pijnlijk omdat het suggereert dat bij uitgeven sensatie en geld van groter belang zijn dan zorgvuldigheid en ethiek. Waarvan ik als boekenliefhebber en schrijver natuurlijk gruwel. Dat het boek na de keiharde conclusies

van de onderzoekscommissie is teruggetrokken valt weliswaar te prijzen, maar het had natuurlijk helemaal niet mogen verschijnen.

En het is nog erger. Want hoewel dit boek van de markt is gehaald en het in de boekhandel (ook online) niet meer verkrijgbaar is, is het nog altijd te leen in sommige openbare bibliotheken; dit ondanks de melding van NBD Biblion aan de bibliotheken dat ze gekochte exemplaren kunnen terugsturen en dan gecrediteerd worden. Nu houden bibliotheken zich aan de *Wet Stelsel Openbare Bibliotheken*. Artikel 4 van die wet luidt toch echt: 'Een openbare bibliotheekvoorziening heeft een publieke taak die zij voor het algemene publiek vervult op basis van de waarden onafhankelijkheid, betrouwbaarheid, toegankelijkheid, pluriformiteit en authenticiteit.'

Dat impliceert dat op grond van het criterium 'betrouwbaarheid' *Het verraad van Anne Frank* dus niet meer beschikbaar zou mogen zijn. Maar dat is het boek nog altijd wel. Kortom, de wet is niet afdoende en er is geen ander mechanisme dat ervoor zorgt dat 'foute' boeken niet in de bibliotheken belanden of beschikbaar blijven. Zelfs als de uitgever een boek van de markt gehaald heeft.

Mijn laatste vraag had dus de volgende stelling moeten zijn: *De vrijheid van meningsuiting wordt meer aangetast door het publiceren van een boek met laster dan het bij de lezers weghouden van dat boek*. Helaas echter zijn ethiek en esthetiek tegenwoordig van ondergeschikt belang in dit land.

48

Anna A. Ros

is schrijfster van romans, korte verhalen en essays, dichteres en schrijfdocente. In haar historische romans reconstrueert ze dicht op de werkelijkheid levens en belevenissen van boeiende maar vergeten personages. Momenteel werkt zij aan een nieuwe filosofische roman en eind '22 verschijnt haar derde dichtbundel met gedichten over Zeeland. Naast haar literaire werk is zij regelmatig betrokken bij culturele projecten zoals literaire salons en schrijfgroepen. www.annaros.nl

Nederland is een moordland

Hanneke Middelburg

In Nederland leven ruim 17 miljoen moordenaars. 's Nachts trekken ze hun messen, richten hun pistool of wurgen hun slachtoffer. Sommigen doden minstens drie slachtoffers op verschillende tijdstippen en mogen zich een seriemoordenaar noemen. Ik ben een massamoordenaar. Met mijn vlijmscherpe Zwilling Pro bewerk ik mijn slachtoffers tot ze zwijgen. Ik hou van de stilte die na een moord heerst. Dezelfde stilte ervaar ik ook nadat ik een gedicht heb geschreven. Als de strofes lopen, het ritme klopt en de beelden raak zijn. Overdag ben ik dichteres van het absurde, 's nachts vermoord ik mijn anorectische tante, een schele circusdirecteur, een verzonnen slager en mijn aan jenever verslaafde opa. Feitelijk ben ik een dichtende massamoordenaar, maar daar schep ik zeker niet over op.

Dromen over moord staat in de top 10 van meest voorkomende dromen. De kans is dus groot dat ook jij een nachtelijke moordenaar bent. Ik weet niet hoe jij je daarbij voelt, maar ik schaam me. Ik beschouw mezelf als een weldenkend mens met compassie voor anderen. Ik begrijp dan ook niet hoe ik me 's nachts ontpop tot moordenaar. Volgens Freud, lees ik op Wikipedia, komen mijn nachtelijke boodschappen voort uit mijn onderbewuste. Op HLN vult Antonio Zadra, professor psychologie aan de universiteit van Montréal deze Freudiaanse visie aan. Hij zegt dat dromen waarna ik me schuldig voel een manier zijn van mijn onderbewustzijn om me te wijzen op schuldgevoelens in het echte leven waarvan ik niet op de hoogte ben. Mijn eerste gedachte? Onzin! Schuldgevoelens komen voort uit spijt en dit leg ik mezelf op. Niets onderbewustzijn. In de huidige samenleving, waarin jij en ik worden gebombardeerd met beelden, is het niet zo gek dat we 's nachts aan het moorden slaan. Moorden is mijn ultieme escape uit de beeldenstorm. In moordlustige dromen heb ik het heft in handen. Net als in poëzie verwelkom ik het ongenode en praktiseer het motto 'kill your darlings'.

49

Het stelt me gerust dat ik niet de enige ben die een nachtelijke moordenaar in zich draagt. De kans dat ik een echte moordenaar tegenkom is echter klein volgens Quest: ik moet 91.000 mensen ontmoeten om één moordenaar tegen te komen. Moordenaars dromen ook. Ik hoop van een leven zonder dodelijke afloop, want hoe poëtisch de dood soms ook klinkt, ze is rauw, ontwrichtend en nietsontziend. Nederland is een moordland. Je mag er dromen, zoveel je wilt.

Colofon

De Baaierd – Tijdschrift voor Zeeuwse literatuur
#1 zomer 2022

Redactie: Anna de Bruyckere, Marloes Matthijssen, Joyce Pijnenburg

Bureauredactie en vormgeving: Joyce Pijnenburg en Martien Luteijn

Druk: Graphius, Gent.

Met bijdragen van:

Tijs van Bragt, Anna de Bruyckere, Marielja de Geus, Wim Hofman,
Lonneke de Klerk, Maria Timiaan, Hanneke Middelburg, Erik van
Muiswinkel, Joyce Pijnenburg, Dani Ploeger, Anna A. Ros, Shaneva Stroo
©2022 Het copyright blijft eigendom van de auteur.

Omslagillustratie: L. Labeur ©2022

Illustraties binnenwerk door:

L. Labeur ©2022
Iris Compiet ©2022
Wim Hofman ©2022
Mohamad Abo Zarraa ©2022

Voor kopij of recensie-exemplaren kunt u contact opnemen
met de redactie van De Baaierd.

Postadres:

Badhuis Middelburg
Zusterstraat 7
4331 KG Middelburg

www.debaaierd.nl
info@debaaierd.nl

De Baaierd is productie van Stichting Rimpelingen.

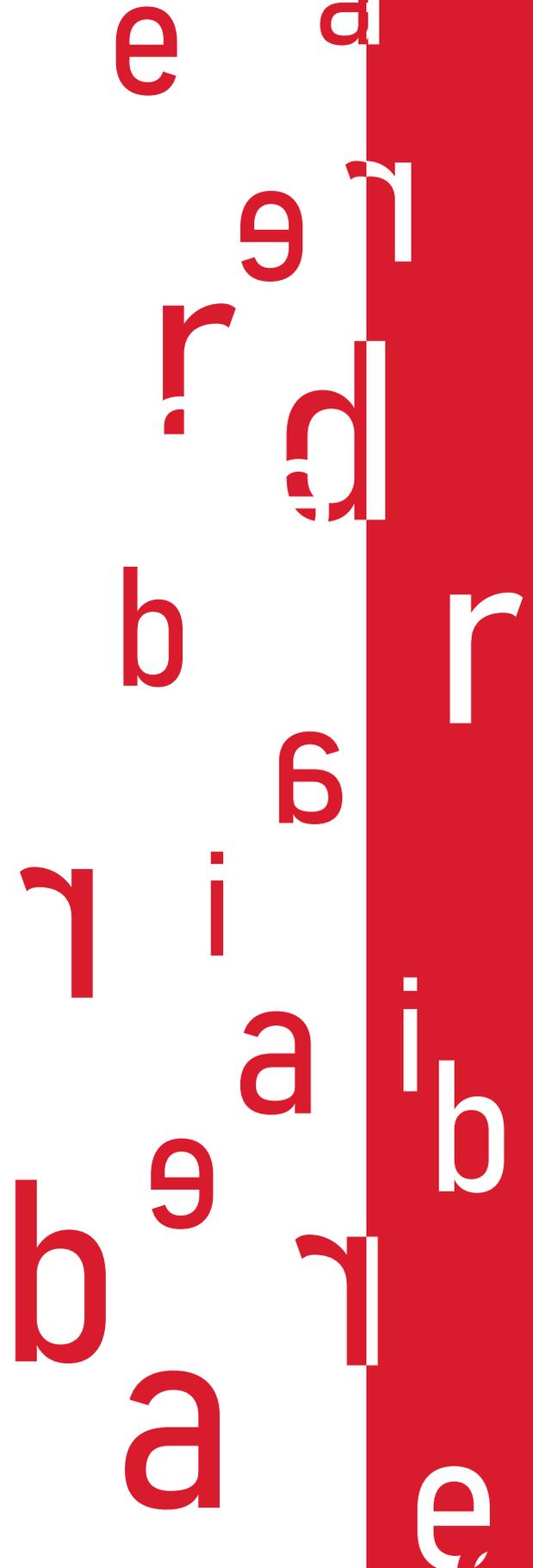
Dit tijdschrift is tot stand gekomen met steun van de Provincie Zeeland
en het Prins Bernhard Cultuurfonds Zeeland en in samenwerking met
uitgeverij HetMoet.

Uitgeverij HetMoet hanteert het copyright. Copyright voedt creativiteit,
stimuleert verscheidenheid, bevordert de vrijheid van meningsuiting en
draagt bij aan een levendige cultuur.

www.uitgeverijhetmoet.nl
ISBN: 978-90-832060-4-2

ISBN 978-90-832060-4-2

